

Community participation in knowledge management for developing the cultural area in Ayothaya town

Supharsini Numniam

Doctor of Philosophy Program in Development Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University

Abstract

The objective of this qualitative research was to study community participation status in knowledge management for developing the cultural area in Ayothaya town. The research was conducted by studying documents: references, primary and secondary resources. The field study was done in 3 selected communities in Ayothaya municipality, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province: Ayothaya Community, Wat Pradoo Songdham Community and Samana Kottharam Community. These sites are part of the Phra Nakhon Si Ayutthaya World Cultural Heritage. The means of field data collection were observations (both participant and non-participant) and in-depth interview from 26 key-informants who were the representatives of variety groups in communities.

The findings are no community participation in data collecting and system storage for development; most activities which communities can participate are field trips to learn the best practice in order to integrate and apply their previous experiences in their present work development; and no collaborative actions in steps of community participation such as participation assessment. To consider each category of the development of cultural area, divided to be the tangible culture and the intangible culture. The tangible culture has 2 steps of participation in knowledge management: knowledge acquiring, the Ayothaya municipality has been playing the major role; knowledge applying, monks and community members have been playing the significant roles. The intangible culture has done a great deal of all steps of participation in knowledge management except knowledge system and storage; the Ayothaya municipality, the sub-district cultural council and the elderly club have been playing the most important roles in knowledge management to encourage learning by doing by joint organizing cultural events such as Songkran Festival.

However, communities still need the various participations from the external organizations for example: to be experts, community learning sites for seeking knowledge which community is lacking especially academic knowledge such as research in culture, development in conserving the protection areas, financial support and facilities in culture conservation, transmission and dissemination.

Keywords: Participation, Knowledge management, Cultural area

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองโยธยา

สุภาสินี นุ่มเนียม

นิสิตปริญญาเอก คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองโยธยา มีวิธีดำเนินการวิจัยโดยการศึกษารายเอกสาร เอกสารอ้างอิง เอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ รวมทั้งการศึกษากลุ่มสนทนากลุ่ม 3 แห่ง คือ ชุมชนโยธยา ชุมชนวัดประดู่ทรงธรรมและชุมชนสมณโกฏฐารามในเขตเทศบาลเมืองโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและมีส่วนร่วม ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนรวมทั้งสิ้น 26 คน

ผลการวิจัย สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองโยธยา พิจารณาโดยรวม พบว่า ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดเก็บและจัดระบบข้อมูลเพื่อการพัฒนา กิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้มาก ได้แก่ การไปศึกษาดูงานเพื่อศึกษาดูอย่างที่ประสบความสำเร็จในที่ต่างๆ และการบูรณาการประสบการณ์ในอดีตมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในการพัฒนาปัจจุบัน ส่วนขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ชุมชนยังไม่มีปฏิบัติร่วมกันคือการประเมินผล เมื่อพิจารณาจำแนกตามประเภทวัฒนธรรมคือวัฒนธรรมรูปธรรมและวัฒนธรรมนามธรรม พบว่า ด้านวัฒนธรรมรูปธรรม ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพียง 2 ขั้นตอนเท่านั้น คือ การแสวงหาความรู้ ซึ่งเทศบาลเมืองโยธยามีบทบาทมากที่สุด และการประยุกต์ใช้ความรู้โดยการนำประสบการณ์ในอดีตมาบูรณาการกับการพัฒนา ผู้ที่มีบทบาทคือพระสงฆ์ร่วมกับคนในชุมชน สำหรับด้านวัฒนธรรมนามธรรม การมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้มีเกือบครบทุกขั้นตอน ยกเว้นการจัดเก็บและจัดระบบความรู้ ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการจัดการความรู้อันส่งเสริมการเรียนรู้จากการปฏิบัติ คือ เทศบาลเมืองโยธยา สภาวัฒนธรรมตำบลและชมรมผู้สูงอายุ โดยร่วมกันจัดงานอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม เช่น วันสงกรานต์

อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังต้องการการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภายนอกหลายประการ เช่น การเป็นวิทยากรหรือเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการแสวงหาความรู้ที่ชุมชนยังไม่มี โดยเฉพาะความรู้ทางวิชาการ เช่น การวิจัยทางวัฒนธรรม การพัฒนาเชิงอนุรักษ์พื้นที่คุ้มครองและพื้นที่โดยรอบของแหล่งวัฒนธรรม การสนับสนุนด้านงบประมาณ และ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการอนุรักษ์ สืบสาน พื้นฟูและเผยแพร่วัฒนธรรม

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, การจัดการความรู้, แหล่งวัฒนธรรม

ความนำ

“...เรื่องโบราณสถานนั้น เป็นเกียรติของชาติ อธิวเก่าๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะ
ช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อุทยาน และกรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มี
ความหมาย...”

ข้อความที่อัญเชิญมาข้างต้นเป็นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 26
ธันวาคม พ.ศ.2504 ณ บริเวณพระตำหนักเย็น บึงพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แสดงให้เห็น
ชัดเจนว่า เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับอย่างแนบแน่นกับประวัติศาสตร์และความสามารถในการ
ปรับตัว หรือภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้คนในสังคม
อยู่ร่วมกันอย่างสงบราบรื่นและรวมกันเป็นปึกแผ่นรักษาความเป็นชาติไว้ได้ เอกลักษณ์ทาง
วัฒนธรรมจึงเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในแต่ละประเทศ เพื่อรักษารากเหง้าของตนไว้ ผู้แทน
จากประเทศต่างๆ ในนามขององค์การสหประชาชาติ หรือ UNESCO ก็มีความเห็นเช่นเดียวกันนี้
ดังผลจากการประชุม ณ ประเทศเม็กซิโก ที่จัดขึ้นในปีพ.ศ. 2525 มีการรณรงค์ให้ร่วมกันรักษา
เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและมีข้อตกลงที่สำคัญ คือ วัฒนธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นมรดกทางสังคม
ของมนุษย์ เอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์แต่ละชาติเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าในการพัฒนา
การสร้างควบคู่ไปกับการใส่ใจในเอกลักษณ์แก่คนจากภายนอกจะทำให้มีความเข้าใจในวัฒนธรรมของ
แต่ละกลุ่มชน ประชาคมโลกจะต้องทำหน้าที่ในการคุ้มครองเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละ
ชนชาติ เพื่อให้วัฒนธรรมดำรงอยู่ต่อไป (Musigakama, 2002)

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในโลกที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญระดับโลก
องค์การสหประชาชาติได้ขึ้นบัญชีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นมรดกโลกทาง
วัฒนธรรม สถานะความเป็นมรดกโลกได้ถูกนำไปใช้ในการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว
อย่างแพร่หลาย จำนวนนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลมาเยือนได้ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ในการพัฒนา
แหล่งวัฒนธรรมแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง

เมืองอโยธยาเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ถือได้ว่าเป็น
แหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญ เพราะมีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มี
เรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามช่วงเวลาต่างๆ มากมาย สามารถใช้เป็น
แหล่งการศึกษา ค้นคว้า เพื่อทำความเข้าใจเรื่องทิศทางและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสังคมและ
วัฒนธรรมของมนุษย์ ผ่านผลงานการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะ
ประเพณี และภูมิปัญญา เมืองอโยธยายังมีลักษณะพิเศษเช่นเดียวกับอุทยานพระนครศรีอยุธยาคือ
เป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติ ในขณะเดียวกัน ยังเป็นแหล่งที่มีผู้คนอาศัย

ร่วมอยู่ในบริเวณโบราณสถานเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ เนื่องจากผลของการพัฒนาแบบทุนนิยมที่ส่งเสริมให้พระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองท่องเที่ยวควบคู่กับเมืองอุตสาหกรรม

ปัจจุบันประชากรที่อาศัยอยู่ในแหล่งวัฒนธรรมมีจำนวนมาก ประกอบกับการพัฒนาที่ผ่านมาได้ละเลยการให้ความรู้ที่ถูกต้องในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์กับคนในพื้นที่ว่าควรปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร จึงทำให้เมืองอโยธยามีปัญหาทั้งด้านลักษณะทางกายภาพ สังคมและวัฒนธรรม ร่องรอยและทำเลที่มีความสำคัญต่อการศึกษาระบาดิศาสตร์และคุณค่าทางวัฒนธรรมเสื่อมสลายไปเป็นอันมากโดยมีสาเหตุที่สำคัญมาจากมนุษย์ การขยายตัวด้านการพัฒนาเศรษฐกิจส่งผลให้โบราณวัตถุ โบราณสถานหลายแห่งถูกไถ่ถอนเพื่อสร้างเส้นทางคมนาคม สร้างสถานประกอบการ และที่อยู่อาศัย มีการลักลอบขุดเจดีย์เพื่อนำโบราณวัตถุไปจำหน่าย นอกจากนี้ผู้บริหารวัดในอดีตได้อนุญาตให้ชาวบ้านและเอกชนเช่าที่ดินวัดปลูกสิ่งก่อสร้างอยู่โดยรอบโบราณสถานบดบังทัศนียภาพที่สวยงาม มีการสร้างบ้านเรือนรุกล้ำเขตอนุรักษ์และที่สาธารณะ เช่น คู คลองซึ่งเป็นเส้นทางน้ำในประวัติศาสตร์ เกิดสภาพคูคลองอุดตัน น้ำเน่าเสียและส่งผลต่อการทำลายภูมิทัศน์ของเมือง นักวิชาการเรียกการทำเช่นนี้ว่าเป็นการทำให้เสื่อมค่า (Thai World Heritage Information Centre, 2010b)

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาและนักวิชาการมีความเห็นตรงกันว่าสาเหตุของการทำลายแหล่งวัฒนธรรมมาจากคนในท้องถิ่น เนื่องจากคนส่วนใหญ่ยังขาดข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะอนุรักษ์และพัฒนาสมบัติอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษสร้างไว้ได้ (Bureau of Economic Research and Evaluation, 2009) อีกทั้งยังเข้าใจว่า การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของกรมศิลปากรเท่านั้น การขาดความรู้หรือการเข้าใจผิดนี้ทำให้เกิดการเพิกเฉยต่อการอนุรักษ์มรดกอันล้ำค่าของแผ่นดิน หรือมีการซ่อมแซมที่ผิดวิธี รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและลวดลายของอาคารทำให้เกิดความเสียหายตามมาอีกมากมายอย่างที่คาดไม่ถึง (Techasuwanvong, 2006; FineArts Department, 2007)

การขาดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการขาดความต่อเนื่องในการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น อันเนื่องจากการเรียนการสอนแบบสมัยใหม่ทำให้อยู่ห่างไกลกับวิถีชีวิตในชุมชน แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนและท้องถิ่นไม่ได้ จึงควรจะทำให้ความสนใจความรู้เดิมซึ่งเป็นทุนทางปัญญาที่บรรพบุรุษฝากไว้กับแผ่นดินมาช้านาน โดยเฉพาะในเมืองอโยธยา การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวคือการเรียนรู้แบบการจัดการความรู้ การจัดการความรู้นี้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดการแบบวิถีไทยที่ให้คุณค่ากับเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูล การยอมรับเชื่อฟัง

กัน เป็นการจัดการเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน เป็นความรู้ที่กลมกลืนกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นความรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นเองภายในชุมชน และยังเป็นความรู้ที่ได้จากการบูรณาการภูมิปัญญาและหลักวิชาการอีกด้วย (Pasukyued, 2006)

กระทรวงวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม ดังเห็นได้จากการจัดทำแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2559) โดยเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ให้มีการจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการสืบค้น ถอดความรู้/ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้ รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จัดการทรัพยากร ผลิตภัณฑ์ค้าและบริการ (Ministry of Culture, 2010b) นอกจากนี้กระทรวงวัฒนธรรมยังได้จัดทำหนังสือข้อตกลงความร่วมมือในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยสัญญาดังกล่าวมีสาระสำคัญ เช่น ความร่วมมือด้านการศิลปะ ตกลงให้ความร่วมมือในการปกป้อง คุ้มครอง อนุรักษ์ บำรุงรักษา พิธีกรรมและส่งเสริมในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ รวมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการสร้างสรรค์ผลงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ความร่วมมือด้านการวัฒนธรรมในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการเกี่ยวกับศูนย์ข้อมูลสารสนเทศและให้บริการแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เป็นต้น (Fine Arts Department, 2007)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานพัฒนาที่อยู่ในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมแม้จะไม่มีแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการความรู้เพื่อการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรม แต่มีหน้าที่ในการบำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ค่านิยมอันดีงาม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น โดยการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 289 และ 290 (Klaithong, V., Klaithong, W. and Kangrang, S., 2007)

กล่าวโดยสรุป เมืองอโยธยาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ที่มีอายุยาวนานหลายร้อยปี จึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ชาติและโลก ขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งที่มีผู้คนอาศัยอยู่ในบริเวณโบราณสถานเป็นจำนวนมาก และคนเหล่านี้เองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้ยั่งยืน เนื่องจากการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตจะส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อแหล่งวัฒนธรรมตลอดเวลา ดังนั้นการร่วมกัน

แสวงหาความรู้ สร้างความรู้ จัดเก็บจัดระบบความรู้ เผยแพร่ความรู้ และประยุกต์ใช้ความรู้ในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการที่คำนึงถึงศักยภาพพื้นฐานของคนในท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องสำคัญมากและจำเป็นยิ่งที่จะต้องนำมาศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยาที่มีอยู่เดิมให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา
2. หน่วยงานของรัฐ เช่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เทศบาลเมืองอโยธยา สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาเมืองอโยธยาอย่างยั่งยืนต่อไป

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา

แหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา หมายถึง สถานที่หรือบริเวณที่บรรจุผลงานอันเกิดจากฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างชนชาติกับมนุษย์ ที่ประกอบไปด้วยสิ่งที่แสดงถึงวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชนในเมืองอโยธยา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันโดยสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเหล่านี้ มีประโยชน์เพื่อช่วยแก้ปัญหา สนองความต้องการในการดำรงอยู่ และทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่คน ชุมชน สังคม (Ministry of Natural Resources and Environment, 2010; Natural Resources and Environmental Policy and Planning Office, 2005) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) วัฒนธรรมรูปธรรม หมายถึง สิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ งานจิตรกรรมลายรดน้ำ งานศิลปหัตถกรรม งานสถาปัตยกรรม และงานศิลปกรรม 2) วัฒนธรรมนามธรรม หมายถึง แบบแผนในการดำเนินชีวิตหรือการประพฤติปฏิบัติที่เกิดจากความคิด ความเชื่อปรากฏในรูปของกระทำ ได้แก่ (1) ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และการกระทำเกี่ยวกับการดำรงชีวิต (2) ประเพณี ได้แก่ ประเพณีทางศาสนาและประเพณีรื่นเริง (3) ขนบธรรมเนียม คือ

แนวทางประเพณีในสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีแบบแผน (4) ศูนย์วิทยาศาสตร์ เป็นเรื่องของความงามที่สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 4 และ(5) ภาษาและวรรณกรรม (FineArts Department, 1999; Office of the National Culture Commission, 2008)

สรุปว่าแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา หมายถึง บริเวณที่เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรม ภูมิประเพณีและนามธรรมที่อยู่ในเขตปกครองของเทศบาลเมือง อโยธยาโดยบริเวณดังกล่าวมีศิลปกรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อและวิถีชีวิตทางพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยก่อนอยุธยา อยุธยาตอนต้น จนถึงอยุธยาตอนปลายและสมัยรัตนโกสินทร์อยู่รวมบริเวณเดียวกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม

การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมได้พิจารณาความสอดคล้องกับพื้นที่บริเวณเมืองอโยธยาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลกทางวัฒนธรรมของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เอกสารที่ศึกษาได้แก่ กฎบัตรนานาชาติ และอนุสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมในประเทศไทยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาเอกสารพบว่าการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต้องคำนึงการพัฒนาในลักษณะการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ และคำนึงถึงการพัฒนาวัฒนธรรมทั้งสองประเภทไปพร้อมๆ กัน อันหมายถึงการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ด้านกายภาพและด้านบรรยากาศ ตรงกับแนวคิดประเภทของวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมประเภทภูมิประเพณีและนามธรรม และเนื่องจากการพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้มีวิธีการที่แตกต่างกัน การศึกษาเอกสารจึงจำแนกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิประเพณีในแหล่งวัฒนธรรม ตามแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ แบ่งพื้นที่เป็นพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์เรียกว่าเขตพื้นที่คุ้มครอง (Core zone) และพื้นที่โดยรอบ เริ่มตั้งแต่บริเวณพื้นที่ที่เป็นกันชน (Buffer zone) ออกมาจนถึงพื้นที่อนุญาตให้มีการบริการและพัฒนา

ส่วนที่ 2 การพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมนามธรรมในแหล่งวัฒนธรรม ตามแนวทางการกิจกรรมที่สำคัญด้านวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การวิจัยวัฒนธรรม การอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรม การฟื้นฟูวัฒนธรรม การพัฒนาและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมรูปธรรมในแหล่งวัฒนธรรม

การพัฒนาแบ่งกิจกรรมตามประเภทของพื้นที่ ได้แก่ 1) **การอนุรักษ์องค์ประกอบของแหล่งวัฒนธรรมบริเวณพื้นที่คุ้มครอง** เป็นการอนุรักษ์องค์ประกอบของแหล่งวัฒนธรรมบริเวณที่เป็นโบราณสถานและพื้นที่สงวนซึ่งเป็นบริเวณที่มีความสำคัญมากทางวิชาการ มีวิธีการได้แก่ การสงวนรักษา การบูรณะ และการปฏิสังขรณ์ และการจัดเก็บ/เผยแพร่ข้อมูลและคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรม มีรายละเอียดที่สรุปได้จากเอกสารต่างๆ ดังนี้ (1) **การสงวนรักษา** คือ การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมที่เป็นอยู่และป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น (2) **การบูรณะ** คือ การซ่อมแซมปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนเดิมมากที่สุด แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ การซ่อมแซมส่วนที่ขาดหายไปต้องมีความกลมกลืนกับสภาพโดยรวมมากที่สุดและต้องแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างของใหม่และของเก่าอย่างชัดเจน เป็นต้น (3) **การปฏิสังขรณ์** คือ การทำให้กลับคือสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา และ (4) **การจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลและคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรม** โดยการจัดเก็บข้อมูลของสิ่งที่ขุดค้นได้ทุกอย่างต้องรวบรวมไว้เป็นข้อมูล/และนำเสนอตามความเป็นจริง ก่อนปฏิบัติการอนุรักษ์ ต้องมีการจัดทำบันทึกการขุดค้นและการอนุรักษ์ในรูปของการรายงาน วิเคราะห์ และวิจัย ที่มีรายละเอียดของการปฏิบัติทุกขั้นตอน โดยมีภาพประกอบ มีการจัดทำประวัติจากการสำรวจ เป็นเอกสาร ภาพ แผนผังรูปแบบโดยละเอียด ส่วนการเผยแพร่ข้อมูลในชุมชน เช่น การจัดนิทรรศการถาวรในสถานที่ต่างๆ สนับสนุนให้มีการฝึกอบรมและสร้างมัคคุเทศก์นำชมแหล่งวัฒนธรรมให้กับคนในท้องถิ่นเพื่อสร้างความรู้และความรักในท้องถิ่นรวมทั้งมีการเผยแพร่ข้อมูลและคุณค่าของแหล่งแก่บุคคลภายนอก เป็นต้น 2) **การพัฒนาพื้นที่โดยรอบ** พื้นที่โดยรอบ หมายถึงองค์ประกอบของแหล่งวัฒนธรรมบริเวณพื้นที่นอกเหนือจากพื้นที่คุ้มครอง วิธีการพัฒนา ได้แก่ (1) การรักษาภูมิทัศน์ (2) การปรับใช้แหล่งวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยร่วมสมัย เช่น สนับสนุนการใช้โบราณสถานเพื่อประโยชน์ต่อสังคม เช่น การท่องเที่ยว การศึกษา การทัศนศึกษา โดยไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผังบริเวณ การตกแต่งอาคาร การปรับใช้อาคารเก่าให้เป็นพิพิธภัณฑ์ หรือห้องสมุดประชาชน หรือสถานที่จัดประชุมของชุมชน จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้หรือศูนย์ข้อมูลเรื่องเมืองเก่าในแหล่งวัฒนธรรม เป็นต้น (Bureau of Economic Research and Evaluation, 2009; Lieorungruang, 2009; ICOMOSTHAI, 2009; Ministry of Culture, 2010b)

การพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมนามธรรมในแหล่งวัฒนธรรม

การศึกษาเอกสารสรุปได้ว่า การพัฒนาวัฒนธรรมนามธรรม ประกอบด้วย 1) **การวิจัย**

ทางวัฒนธรรม ได้แก่ การศึกษา สำรวจ รวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น ประวัติความเป็นมา บุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา เป็นต้น **2) การอนุรักษ์ สืบสาน วัฒนธรรม** คือ การปกป้องรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ การนำวัฒนธรรมที่เลือกสรรกลั่นกรองว่าดี มีประโยชน์ ไปใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาเรียนรู้แก่เด็ก เยาวชน และคนในท้องถิ่น การสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการให้การศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบ การส่งเสริมการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทาง วัฒนธรรม การสนับสนุนให้บุคคล หน่วยงาน จัดกิจกรรมวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ โดยการจัดทำแผนแม่บทหรือแผนงานสนับสนุนการจัดกิจกรรมวัฒนธรรม การ สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม รวมทั้งการสนับสนุนให้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรม ได้มีโอกาสแสดงออกและพัฒนาความรู้ความสามารถทาง วัฒนธรรม การสนับสนุนให้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรมได้มีโอกาส ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่น **3) การฟื้นฟูวัฒนธรรม** คือ การนำวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย มาทำให้มี ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เช่น รื้อฟื้นการผลิตศิลปหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแล้ว นำผลผลิตมาจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ ถือเป็นการบูรณาการวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจชุมชน การ ฟื้นฟูกิจกรรมด้านสุขภาพองค์กรรวม เช่น ส่งเสริมการป้องกันปัญหาสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย การนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพ กิจกรรมลานกีฬาที่ใช้กีฬาเชิงอนุรักษ์ และ **4) การพัฒนาและ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม** คือ การสร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม ให้มีประโยชน์เหมาะกับยุคสมัย การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย มีคุณประโยชน์แก่วิถีชีวิตของบุคคล และสังคมส่วนรวม โดยที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์แห่งความเป็นท้องถิ่นและความเป็นไทย (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2005; Ingkaphatthanakun, 2005; Ministry of Culture, 2010b)

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นการเคารพในสิทธิของคนในท้องถิ่นจากการเปิดโอกาสให้ เข้าร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ นโยบายและขอบเขตของการดำเนินการ ร่วมวางแผน อนุรักษ์ การจัดการ การนำเสนอและการสื่อความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ในอดีตที่ ผ่านมาการอนุรักษ์และบูรณะ/ปฏิสังขรณ์วัดและ โบราณสถานส่วนใหญ่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบ ของกรมศิลปากรและกรมการศาสนา แต่ปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญกับการเคารพในสิทธิของคน ในท้องถิ่น ดังนั้นการอนุรักษ์จึงมีแนวทางที่หลากหลายมากขึ้นและผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ มี

หลายฝ่ายมากขึ้น (Lieorungruang, 2009) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการประชุมและสัมมนาวิชาการอโคโมสไทย ครั้งที่ 2 ซึ่งที่ประชุมเห็นว่าความยั่งยืนในการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม หรือแหล่งวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดจากความร่วมมือของหลายฝ่ายทั้งชุมชน นักวิชาการ ภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่าร่วมกัน การสร้างและรวบรวมองค์ความรู้นำมาเผยแพร่ จัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูล ดำเนินการจัดการความรู้/จัดการเครือข่ายความรู้ด้านการอนุรักษ์และกระตุ้นให้เห็นความสำคัญ เป็นต้น (Thepchai, 2005)

การมีส่วนร่วมประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ คือ **ขั้นตอนที่ 1** การระดมความคิด คือ การคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน ในลักษณะของการร่วมกันคิด บนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนมีศักยภาพ **ขั้นตอนที่ 2** การวางแผน รวมถึงการสร้างทางเลือกโดยผ่านกระบวนการพินิจพิจารณาเพื่อเป็นการสร้างแนวทางกว้างๆ ให้เห็นเป้าหมายร่วมกัน มีการรวมกลุ่มแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะต้องใช้ จากนั้นจึงระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย เช่น คน สิ่งของ งบประมาณ เวลา **ขั้นตอนที่ 3** การดำเนินการพัฒนาหรือการปฏิบัติ คือ การนำแผนงานที่ได้ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้ การดำเนินกิจกรรมสาธารณะไม่มีรูปแบบตายตัว ประชาชนมีส่วนร่วมได้หลายรูปแบบ เช่น การร่วมปฏิบัติกิจกรรม การสนับสนุนงบประมาณ การสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ อาหาร เครื่องดื่ม รวมทั้งการเปิดโอกาสให้คนในครอบครัวที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น **ขั้นตอนที่ 4** การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม หรือการประเมินผลโดยสาธารณะ เป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินด้วยความรู้สึที่เป็นเจ้าของและรับผิดชอบร่วมกัน **ขั้นตอนที่ 5** การรับประโยชน์ร่วมกัน มีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรมที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำนั้น และผลประโยชน์โดยอ้อม แต่มีความสำคัญมาก คือ การเรียนรู้จากการร่วมคิดร่วมทำ และความสัมพันธ์ระหว่างภาคีที่พัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมที่สมานฉันท์ เสมอภาคและเอื้ออาทรกันมากขึ้นเป็นลำดับ (Teevakul, 2000; Valaisathien and others, 2003)

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้มี 5 ขั้นตอน คือ 1) การระดมความคิด 2) การวางแผน 3) การดำเนินงาน 4) การประเมินผล และ 5) การรับประโยชน์

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร และเกิดขึ้นจากความเชื่อที่ว่า จะช่วยสร้างควมมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์กร งานวิจัยส่วนใหญ่จึงปรากฏในการบริหารจัดการองค์กรที่มีลักษณะองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยเฉพาะองค์กรภาคเอกชนที่เห็นว่าคน

เป็นกุญแจสำคัญของการจัดการความรู้จากการนำความรู้ ความชำนาญภายในตนเองมาใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงาน (Marsh and Satyadas, 2003) นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากปัญหาสมองไหลและปัญหาการชะงักของงานเมื่อบุคลากรที่มีความสามารถไม่ได้อยู่ในองค์กรอีกต่อไป องค์กรต่างๆ จึงแสวงหาว่าจะมีการพัฒนาและแบ่งปันความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่ให้แก่คนอื่นๆ ในองค์กรจนเกิดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้อย่างไร

การจัดการความรู้ คือ กระบวนการในการนำความรู้ที่มีอยู่หรือเรียนรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรโดยผ่านกระบวนการต่างๆ (Ministry of Culture, 2010a) การศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ครั้งนี้ประยุกต์จากแนวคิดขององค์กรแห่งการเรียนรู้ของ Marquardt (2002 Translated by Vijarn, 2006) มีขั้นตอนการจัดการความรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) **การแสวงหาความรู้** คือ การค้นหา รวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยาจากแหล่งต่างๆ ทั้งแหล่งภายนอกและแหล่งภายในชุมชน แหล่งความรู้มีทั้งแหล่งความรู้ที่เป็นตัวบุคคล สถานที่และเทคโนโลยี 2) **การสร้างความรู้** คือ กระบวนการทำให้เกิดความรู้ใหม่เพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา มีความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) กับความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit knowledge) ตามแนวคิดของ Takeuchi และ Nonaka (2000) 3) **การจัดเก็บและจัดระบบความรู้** ประกอบด้วย การจัดเก็บ คือ การคัดเลือก บรรจุ ข้อมูล สารสนเทศไว้ในแหล่งความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ได้ โดยแหล่งความรู้ที่จัดเก็บมีทั้งจัดเก็บในตัวบุคคล จัดเก็บในสิ่งของวัตถุที่เป็นประจักษ์พยานของคุณค่าแห่งวัฒนธรรม จัดเก็บในสื่อต่างๆ และจัดเก็บด้วยระบบเทคโนโลยีด้วย ส่วนการจัดระบบความรู้ คือ การจัดความรู้ให้มีโครงสร้างที่สะดวกในการค้นหาข้อมูลความรู้ เพื่อนำไปใช้ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ทันกับความต้องการ 4) **การเผยแพร่ความรู้** คือ การนำความรู้มาเปิดเผยและแพร่กระจายไปสู่บุคคล กลุ่ม องค์กรในชุมชน สามารถกระทำได้สองแนวทาง ได้แก่ การเผยแพร่โดยตรงแบบเผชิญหน้า และการเผยแพร่โดยอ้อมคือผ่านสื่อต่างๆ และ 5) **การประยุกต์ใช้ความรู้** คือ การนำความรู้และประสบการณ์ของบุคคล กลุ่ม องค์กรชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมได้อย่างสอดคล้องกับบริบทชุมชน

แนวคิดนำ

จากการประมวลเอกสาร การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา มีแนวคิดที่สำคัญ คือ 1) **การพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมควรใช้แนวทางในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์**ซึ่งมีการพัฒนาไปพร้อมกับการอนุรักษ์โดยการพัฒนาต้องคำนึงถึงวัฒนธรรม

ประเพณีประเพณี และนามธรรม 2) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของคนในพื้นที่ พิจารณาตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม ได้แก่ (1) การระดมสมอง (2) การวางแผน (3) การดำเนินงาน (4) การประเมินผล (5) การรับประโยชน์และ 3) สภาพการจัดการความรู้ พิจารณาการจัดการความรู้ตามขั้นตอนการจัดการความรู้ในการวิจัยครั้งนี้มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การแสวงหาความรู้ (2) การสร้างความรู้ (3) การจัดเก็บและจัดระบบความรู้ (4) การเผยแพร่ความรู้ (5) การประยุกต์ใช้ความรู้

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร (Documentary research)

เพื่อรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม วิวัฒนาการของการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยาและข้อมูลบริบทชุมชนในปัจจุบัน

เอกสารที่ใช้ศึกษาส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของเมืองอโยธยา ได้แก่ เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาและการอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อจัดทำแผนการศาสนาและการวัฒนธรรมของอนุกรรมการฯ ศาสนาและวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ เอกสารเผยแพร่ของสำนักงานโครงการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา บทความจากหนังสือ เช่น หนังสืออนุสรณ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอู่ทองรามธิบดีศรีสุนทรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว บทความจากวารสารต่างๆ เช่น วารสารวัฒนธรรมไทย วารสารโบราณคดี วารสารศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ และผลงานวิจัยในวารสารวิชาการ รายงานของหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง เช่น เอกสารโครงการปรับปรุงแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาของกรมศิลปากร

เอกสารอีกส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนในปัจจุบัน ศึกษาจากรายงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเมืองอโยธยา เช่น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (แผนสามปี) พ.ศ.2554-2556 ของสำนักปลัดเทศบาลเมืองอโยธยา แผนที่สังเขปแสดงข้อมูล ถนน ทางเดินและทางเท้าในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา แผนยุทธศาสตร์พัฒนาชุมชน เป็นต้น

แหล่งข้อมูล

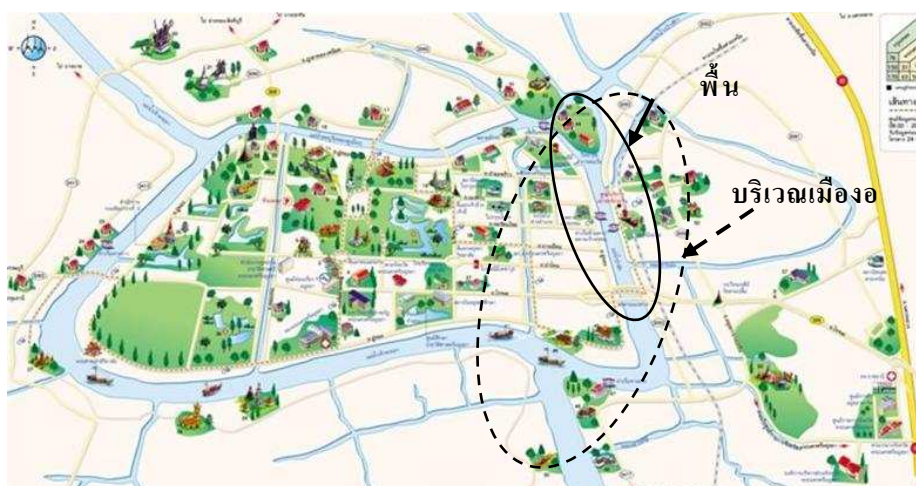
- 1) เครือข่ายของศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ ห้องสมุดครุศาสตร์
- 2) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
- 3) ห้องสมุดสถาบันอยุธยาศึกษา

- 4) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น สำนักปลัดเทศบาลเมืองอโยธยาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พิพิธภัณฑ์แห่งชาติเจ้าสามพระยา
- 6) ระบบเครือข่ายออนไลน์ (internet)

2. ศึกษาภาคสนาม (Field study)

พื้นที่ที่ศึกษา

ได้กำหนดเกณฑ์การเลือกพื้นที่เพื่อให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัย เป็นพื้นที่บริเวณเมืองอโยธยา และเป็นบริเวณที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันมากกว่าบริเวณอื่น เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นแล้วตรวจสอบกับแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนามรดกประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียงของสำนักงานโครงการประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (Fine Arts Department, no year print) แผนการพัฒนาดังกล่าวกำหนดพื้นที่นอกเกาะเมืองด้านทิศตะวันออก ในเขตที่สันนิษฐานว่าเป็นเขตเมืองเก่าอโยธยาเป็นพื้นที่สำคัญในการพัฒนาในอนาคต คือ บริเวณวัดมเหยงคณ์ วัดกุฎีดาว วัดสมณโกฏฐาราม วัดประดู่ทรงธรรม วัดอโยธยา วัดคูสิดาราม

ภาพ 1: ภาพบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและพื้นที่ที่วิจัยในครั้งนี้
ที่มา: ปรับจาก Thai World Heritage Information Centre, 2010a.

การวิจัยครั้งนี้จึงใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ศึกษา ประกอบด้วย 3 ชุมชน คือ 1) ชุมชนสมณโกฏฐาราม ตั้งอยู่ในตำบลไผ่ลิง 2) ชุมชนอโยธยา ตั้งอยู่ในตำบลไผ่ลิง และ 3) ชุมชนวัดประดู่ทรงธรรม ตั้งอยู่ในตำบลหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา เขตการปกครองของเทศบาลเมืองอโยธยา ดังภาพ 1

ระยะเวลาของการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลภาคสนามใช้เวลาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 จนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 โดยศึกษาไปพร้อมๆ กันทั้งสามแห่งตามความเหมาะสมของกิจกรรมในแต่ละชุมชน

วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม

1) การสังเกต ใช้เทคนิคการสังเกต 2 แบบ คือ

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อดำรงพื้นที่และเส้นทางคมนาคมของชุมชนทั้ง 3 แห่ง พร้อมกับทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพวัฒนธรรมของชุมชนโดยรอบ

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ แบบแผนพฤติกรรม ประเพณีและการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนทั้งสามแห่ง ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ อาทิ กิจกรรมไหว้พระ 9 วัด การเวียนเทียน การซื้อของในตลาด เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดให้ครอบคลุมสภาพการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่หลากหลาย ประกอบด้วย ประธานกรรมการชุมชน ครู พระสงฆ์ ตัวแทนสภาวัฒนธรรมจังหวัด ตัวแทนสภาวัฒนธรรมตำบล อาสาสมัครชุมชนประจำตำบล (อสม.) ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลไผ่ลิง เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอโยธยา ชาวบ้าน ชาวชน อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เจ้าหน้าที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ รวมทั้งสิ้น 26 คน ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์เจาะลึก คือ สภาพและปัญหาในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยาในแต่ละขั้นตอนของการจัดการความรู้ ประเภทกิจกรรมที่ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมของคนในชุมชน เช่น การร่วมระดมสมอง การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินงาน การร่วมรับประโยชน์

3. การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า คือ ด้านข้อมูล ได้

ตรวจสอบแหล่งของข้อมูล ได้แก่ 1) แหล่งเวลา โดยเข้าไปเก็บข้อมูลในเวลาต่างๆ ทั้งช่วงเช้า กลางวัน เย็น และเข้าไปเก็บข้อมูลหลายครั้ง 2) แหล่งสถานที่ โดยเก็บข้อมูลจากชุมชนสามแห่งใน เมืองอโยธยา 3) แหล่งบุคคล โดยเก็บข้อมูลจากบุคคลหลายกลุ่ม อาทิ กลุ่มประธานชุมชน กลุ่ม พระสงฆ์ กลุ่มอาจารย์ในโรงเรียน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มนักวิชาการ เยาวชน รวมทั้งกลุ่มชาวบ้าน การ ตรวจสอบข้อมูลอีกด้านหนึ่งคือด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้หลากหลายวิธีในการเก็บข้อมูล เดียวกัน ทั้งการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนการ สัมภาษณ์เจาะลึก ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการจำแนกประเภทข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูล และ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย จากนั้นนำเสนอผลโดยพรรณนาความและมีตารางหรือแผนภูมิประกอบ

ผลการวิจัย

สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม เมือง อโยธยา

ผลการวิจัยโดยภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่ชุมชนเข้าร่วมจัดการความรู้ในขั้นการแสวงหา ความรู้มากที่สุด และไม่มีส่วนร่วมในขั้นการจัดเก็บและจัดระบบข้อมูลเพื่อการพัฒนา กิจกรรมที่ ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้มากที่สุดได้แก่ การไปศึกษาดูงานเพื่อศึกษาตัวอย่างที่ประสบ ความสำเร็จในที่ต่างๆ และการบูรณาการประสบการณ์ในอดีตมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในการ พัฒนาด้านวัฒนธรรมปัจจุบัน กลุ่มที่มีส่วนร่วมในการจัดการความรู้มากที่สุดคือเทศบาลอโยธยา ส่วนกลุ่มที่มีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือโรงเรียน

เมื่อพิจารณาจำแนกตามประเภทวัฒนธรรม พบผลการวิจัยดังต่อไปนี้

การมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมรูปธรรม ในแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา ผลการวิจัยโดยภาพรวม พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ความรู้ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นการแสวงหาความรู้และขั้นการประยุกต์ใช้ความรู้เท่านั้น กิจกรรมในการ จัดการความรู้ที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การไปทัศนศึกษาและการศึกษาดูงานเพื่อศึกษา ตัวอย่างปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการรักษาภูมิทัศน์และการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยรอบ ดังรายละเอียด ในตารางที่ 1

เมื่อพิจารณาแต่ละขั้นตอนของการจัดการความรู้ พบว่า ในขั้นการแสวงหาความรู้ ชุมชน มักเข้าร่วมดำเนินงานและรับผลประโยชน์ ในขณะที่เทศบาลมีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มอื่นๆโดยเข้า ร่วมตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงานและการรับประโยชน์ กิจกรรมที่ปฏิบัติร่วมกันในการ

ตาราง 1 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมรูปธรรมในแหล่งวัฒนธรรมเมืองไยชยา

ขั้นตอน การจัดการ ความรู้	การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมรูปธรรม	กิจกรรมในการจัดการความรู้	ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการความรู้*						
			ตัวแทน ชุมชน**	โรงเรียน	วัด	เทศบาล เมืองไยชยา	สภา วัฒนธรรมฯ	ชมรม ผู้สูงอายุ	หน่วยงาน ภายนอก
การแสวงหา ความรู้	สงวนรักษา บูรณะ ปฏิสังขรณ์	อบรมและบรรยาย ณ แหล่งเรียนรู้	3,5	3,5	-	2,3,5	-	-	3
	นำเสนอข้อมูลและคุณค่าของแหล่ง	อบรมมีคฤเทศก์น้อย	1,3,5	3,5	-	1,2,3,5	-	-	3
	รักษาภูมิทัศน์ ใช้ประโยชน์พื้นที่	อบรมและบรรยาย ณ แหล่งเรียนรู้	3,5	3,5	-	2,3,5	-	-	3
		ทัศนศึกษา / ศึกษาดูงาน (Best Practice)	3,5	3,5	-	2,3,5	3,5	3,5	3
การสร้าง ความรู้	สงวนรักษา บูรณะ ปฏิสังขรณ์	ไม่มีส่วนร่วม	-	-	-	-	-	-	-
	นำเสนอข้อมูลและคุณค่าของแหล่ง รักษาภูมิทัศน์ ใช้ประโยชน์พื้นที่								
การจัดเก็บและ จัดระบบ ความรู้	สงวนรักษา บูรณะ ปฏิสังขรณ์	ไม่มีส่วนร่วม	-	-	-	-	-	-	-
	นำเสนอข้อมูลและคุณค่าของแหล่ง รักษาภูมิทัศน์ ใช้ประโยชน์พื้นที่								
การเผยแพร่ ความรู้	สงวนรักษา บูรณะ ปฏิสังขรณ์	ไม่มีส่วนร่วม	-	-	-	-	-	-	-
	นำเสนอข้อมูลและคุณค่าของแหล่ง รักษาภูมิทัศน์ ใช้ประโยชน์พื้นที่								
การประยุกต์ ใช้ความรู้	สงวนรักษา บูรณะ ปฏิสังขรณ์	ใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมเป็นภูมิปัญญา ช่างไทยซ่อมแซมเบื้องต้น	2,3,5	-	2,3,5	-	-	-	-
	รักษาภูมิทัศน์ ใช้ประโยชน์พื้นที่	ใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมเป็นภูมิปัญญา ปรับปรุงภูมิทัศน์	2,3,5	-	2,3,5	-	-	-	-

* 1 คือ ระดมความคิดเห็น, 2 คือการวางแผน, 3 คือการดำเนินงาน, 4 คือการประเมินผล, 5 คือการรับผลประโยชน์

** ตัวแทนชุมชน หมายถึง ตัวแทนคนในพื้นที่ที่เข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น ผู้นำชุมชน

แสวงหาความรู้คือการอบรมและบรรยายนอกสถานที่ การไปทัศนศึกษา และการศึกษาดูงานเพื่อดูตัวอย่างผู้ประสบความสำเร็จในการพัฒนา ในขั้นตอนนี้ชุมชนยังจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือในการเป็นวิทยากรและเป็นแหล่งเรียนรู้ เพราะชุมชนยังขาดความรู้อย่างมากทางด้านการสงวนรักษา อนุรักษ์ ปกป้อง พิทักษ์ การนำเสนอข้อมูลและคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาภูมิทัศน์พร้อมกับการปรับใช้โบราณสถานเพื่อประโยชน์ต่อสังคม

ส่วนขั้นการประยุกต์ใช้ความรู้ พบว่า พระสงฆ์กับชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงานและรับประโยชน์ กิจกรรมที่ปฏิบัติในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์คือการอาศัยภูมิปัญญาของช่างไม้ไทยมาประยุกต์ใช้ในการซ่อมแซมโบราณสถานเบื้องต้นก่อนหน่วยงานที่รับผิดชอบจะมาดำเนินการและช่วยรักษาภูมิทัศน์ของพื้นที่โดยยังรักษาเอกลักษณ์ของแหล่งโบราณสถานของวัด

การมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมนามธรรมในแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวม ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้แบบกระจัดกระจาย ขาดพลังขับเคลื่อนกิจกรรมในการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่องให้ครบทุกขั้นตอน และพบว่าขาดการจัดเก็บและจัดระบบความรู้ เนื่องจากมีการจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตนเอง และยังไม่มีการร่วมกันจัดระบบความรู้เป็นเครือข่าย กิจกรรมในการจัดการความรู้ที่ชุมชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมมากที่สุด คือการเรียนรู้จากการปฏิบัติในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา และประเพณีอื่น ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนไม่มีส่วนร่วมด้านการวิจัยทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมนามธรรม ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

เมื่อพิจารณาแต่ละขั้นตอนของการจัดการความรู้ พบว่า ในขั้นการแสวงหาความรู้ ส่วนใหญ่ชุมชนเข้าร่วมระดมความคิดและร่วมกันวางแผนจัดกิจกรรมต่างๆ ยกเว้นวัดและโรงเรียนเท่านั้นที่ไม่มีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้ กิจกรรมที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ร่วมกันคือ การพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การประชุมประชาคม การปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และการไปศึกษา ดูงาน เพื่อศึกษาตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในที่ต่างๆ

ในขั้นการสร้างความรู้ พบว่า ตัวแทนชุมชนและโรงเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและรับประโยชน์ ยกเว้นการมีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้โดยการอบรมสร้างอาชีพ ในขณะที่เทศบาล วัด สภาวัฒนธรรมตำบล ชมรมผู้สูงอายุ มีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ 3 ขั้นตอน คือ การ

ตารางที่ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมนามธรรมในแหล่งวัฒนธรรมเมืองโยธยา

ขั้นตอน การจัดการ ความรู้	การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมรูปธรรม	กิจกรรมในการจัดการความรู้	ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการความรู้*						
			ตัวแทน ชุมชน**	โรงเรียน	วัด	เทศบาล เมืองโยธยา	สภา วัฒนธรรมฯ	ชมรม ผู้สูงอายุ	หน่วยงาน ภายนอก
การแสวงหา ความรู้	การวิจัยทางวัฒนธรรม	ไม่มีการดำเนินงาน	-	-	-	-	-	-	-
	การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม	พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ (กิจกรรมลานวัฒนธรรม)	1,2	-	-	2	1,2	1	-
		จัดประชุมประชาคม ระดมความคิดเห็น	1,2	-	-	1,2		1,2	-
	การฟื้นฟูวัฒนธรรม	พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ กำหนดกิจกรรมฯ	1,2	-	-	-	1,2	1,2	-
		การปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ	1,2	-	-	-	-	-	1,2
		ไปศึกษาดูงาน	3,5	-	-	-	-	-	3
	การพัฒนาและแลกเปลี่ยนฯ	ไม่มีส่วนร่วม	-	-	-	-	-	-	-
การสร้าง ความรู้	การวิจัยทางวัฒนธรรม	ไม่มีการดำเนินงาน	-	-	-	-	-	-	-
	การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม	เรียนรู้จากการปฏิบัติ (ประเพณีทางศาสนา/รื่นเริง)	3,5	3	3	2,3,5	3,5	3,5	-
		ฝึกอบรมเพื่อการเรียนรู้ (นาฏศิลป์/ดนตรีไทย)	3,5				2,3,5	2,3,5	-
	การฟื้นฟูวัฒนธรรม	เรียนรู้จากการปฏิบัติ (กวนข้าวทิพย์)	3,5	3,5	2,3,5	-	-	-	-
		ฝึกอบรมเพื่อการเรียนรู้ (ลงรักปิดทอง/กลองยาว)	3,5	-	-	-	2,3,5	2,3,5	-
		ฝึกอบรมเพื่อสร้างอาชีพ (นวดประคบใบพลับพลึง)	2,3,5	-	-	-	-	-	3
	การพัฒนาและ แลกเปลี่ยนฯ	เรียนรู้จากการร่วมกิจกรรม (ร่วมงานตรุษจีน ฯลฯ)	3,5	3	-	2,3,5	-	-	3
		ฝึกอบรมเพื่อสร้างอาชีพ (ไม้มงคล/ดอกไม้ โยบัว/ประดับกล่องทิวด้วยผ้าทอง, การสานกระเป๋)	2,3,5	-	-	-	2,3,5	2,3,5	3

* 1 คือ ระดมความคิดเห็น, 2 คือการวางแผน, 3 คือการดำเนินงาน, 4 คือการประเมินผล, 5 คือการรับผลประโยชน์

ตารางที่ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมนามธรรมในแหล่งวัฒนธรรมเมืองโยธยา (ต่อ)

ขั้นตอน การจัดการ ความรู้	การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมรูปธรรม	กิจกรรมในการจัดการความรู้	ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการความรู้*						
			ตัวแทน ชุมชน**	โรงเรียน	วัด	เทศบาล เมืองโยธยา	สภา วัฒนธรรมฯ	ชมรม ผู้สูงอายุ	หน่วยงาน ภายนอก
การจัดเก็บ และจัดระบบ ความรู้	การวิจัยทางวัฒนธรรม/ อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม/ การฟื้นฟูวัฒนธรรม การพัฒนาและแลกเปลี่ยนฯ	ไม่มีการดำเนินงาน	-	-	-	-	-	-	-
	การวิจัยทางวัฒนธรรม	ไม่มีการดำเนินงาน	-	-	-	-	-	-	-
การเผยแพร่ ความรู้	การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม	แสดงให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น ลิเก	3, 5			2,3,5	2,3,5	2,3,5	-
		บรรยายโดยผู้รู้ในท้องถิ่น	3,5	3,5	3,5	-	-	-	-
		นำเด็กเยาวชนร่วมประเพณี(ศาสนา/รื่นเริง)	3,5	3,5	3,5	-	-	-	-
		ไปร่วมจัดนิทรรศการ	3,5	-	-	-	3,5	-	3
		แสดงให้ดูเป็นตัวอย่าง (กลองยาว)	3,5	-	-	2,3,5	3,5	-	-
	การฟื้นฟูวัฒนธรรม	สอนแล้วให้ลงมือปฏิบัติ (นวดไทย/ลงรักปิดทอง)	3,5	3,5	-	-	3,5	3,5	-
		ไปร่วมจัดนิทรรศการ (นวดไทย)	3,5	3,5	-	-	-		3
		สอนแล้วให้ลงมือปฏิบัติ (รำไทเก๊ก)	3,5	-	-	-	-	2,3,5	-
		ไม่มีการดำเนินงาน	-	-	-	-	-	-	-
		บูรณาการความรู้จากประสบการณ์กับงาน	3,5	-	-	3,5	2,3,5	3,5	3
การประยุกต์ ใช้ความรู้	การฟื้นฟูวัฒนธรรม	บูรณาการความรู้วัฒนธรรมกับ ศก.ชุมชน	2,3,5	-	-	3	-	-	3
	การพัฒนาและแลกเปลี่ยนฯ	บูรณาการความรู้จากประสบการณ์กับงาน	3,5	-	-	-	2,3,5	-	3
		บูรณาการความรู้วัฒนธรรมกับ ศก.ชุมชน	2,3,5	-	-	-	-	2,3,5	3

* 1 คือ ระดมความคิดเห็น, 2 คือการวางแผน, 3 คือการดำเนินงาน, 4 คือการประเมินผล, 5 คือการรับผลประโยชน์

วางแผน การดำเนินงาน และการรับประโยชน์ เป็นที่น่าสังเกตว่ากิจกรรมการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นกิจกรรมที่หลายๆ กลุ่มในชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุด

ในขั้นการเผยแพร่ความรู้ พบว่า ทุกกลุ่มในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและรับผลประโยชน์ โดยเทศบาล สภาวัฒนธรรมตำบลและชมรมผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมหลาย ขั้นตอนมากกว่ากลุ่มอื่นคือทั้งร่วมวางแผน ดำเนินงานและรับประโยชน์ การจัดกิจกรรมเผยแพร่ วัฒนธรรมส่วนใหญ่ ได้แก่ การแสดงให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น การแสดงลิเก การละเล่นกลองยาว และการสอนแล้วให้ลงมือปฏิบัติ เช่น การนวดแผนไทยแบบประคบใบพลับพลึง เป็นต้น

ในขั้นการประยุกต์ใช้ความรู้ อันเป็นขั้นสูงสุดของการจัดการความรู้ พบว่า ตัวแทนชุมชน สภาวัฒนธรรมตำบลและชมรมผู้สูงอายุมีส่วนร่วมอย่างมากตั้งแต่การวางแผน ดำเนินงาน และรับผลประโยชน์ ยกเว้นวัดและโรงเรียนไม่มีส่วนร่วมในการประยุกต์ใช้ความรู้ กิจกรรมที่นิยมในการประยุกต์ใช้ความรู้ คือ การบูรณาการความรู้จากประสบการณ์กับการดำเนินงานวัฒนธรรม และการบูรณาการความรู้ทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจชุมชน

เมื่อพิจารณาบทบาทของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม พบว่า การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรม เทศบาลเมืองอโยธยามีบทบาทเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด รองลงมาคือสภาวัฒนธรรมตำบลและชมรมผู้สูงอายุ ส่วนโรงเรียนมีบทบาทเป็นผู้นำในการจัด

กิจกรรมน้อยที่สุดส่วนใหญ่เป็นผู้เข้าร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติ อย่างไรก็ตามพบว่า หน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในกรณีการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมด้านรูปธรรม ได้แก่ การอนุรักษ์ พื้นที่คุ้มครอง เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และการพัฒนาพื้นที่โดยรอบ เช่น การนำพื้นที่บริเวณ แหล่งประวัติศาสตร์หรืออาคารเก่ามาปรับใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ หรือพิพิธภัณฑ์ พบว่าประชาชน ในพื้นที่ยังขาดความรู้เหล่านี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะความรู้ทางวิชาการ เช่น การวิจัยทางวัฒนธรรม การพัฒนาเชิงอนุรักษ์พื้นที่คุ้มครองและพื้นที่โดยรอบของแหล่งวัฒนธรรมอย่างถูกต้องตามหลัก วิชาการและเงื่อนไขของกฎบัตรและอนุสัญญาระหว่างประเทศภายใต้เงื่อนไขของความเป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ในลักษณะกระจาย ขาดพลังขับเคลื่อนกิจกรรมในการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่องให้ครบทุกขั้นตอน เป็นผลมาจากขาด การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนด้าน

ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการระดมความคิดซึ่งเป็นก้าวแรกของการวางแผนเป้าหมายหรือกำหนดทิศทางเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ รวีวรรณ เตชะสุวรรณวงศ์ (Teshasuvanvong, 2006) ที่พบว่าประชาชนในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา ไม่ได้รับโอกาสจากรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้าไปร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผนการดำเนินงานอนุรักษ์มรดกโลก ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมของคนในชุมชนเป็นไปในลักษณะต่างกลุ่มต่างวางแผน ต่างดำเนินงานพัฒนา ทำให้ขาดพลังในการพัฒนาและขาดการต่อยอดองค์ความรู้ที่มีการรวบรวมไว้แล้ว ควรมีการจัดทำแผนแม่บทการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

อีกประการหนึ่งชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดเก็บและจัดระบบความรู้ด้านวัฒนธรรมร่วมกัน เนื่องจากการจัดเก็บไว้เพื่อตนเองมากกว่าส่วนรวม จึงขาดเครือข่ายฐานข้อมูลที่จะนำข้อมูลพื้นฐานไปต่อยอดเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้ยั่งยืนได้ ในการนี้กระทรวงวัฒนธรรมเห็นความสำคัญที่จะต้องรวบรวมและจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชนเช่นกันดังปรากฏในแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2559) อย่างไรก็ตามในภาคประชาชนและท้องถิ่นของเมืองอโยธยายังมีปัญหาด้านกำลังคนและเทคนิควิธีในการรวบรวมข้อมูลที่มีคุณภาพ

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมรูปธรรม โดยเฉพาะการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ คนในชุมชนขาดความรู้ด้านนี้อย่างมาก สอดคล้องกับสำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (Bureau of Economic Research and Evaluation, 2009) ที่กล่าวว่าสาเหตุของการทำลายแหล่งวัฒนธรรมมาจากคนในท้องถิ่นเนื่องจากคนส่วนใหญ่ยังขาดข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะอนุรักษ์และพัฒนาสมบัติอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษสร้างไว้ได้ ดังนั้นแม้ว่าคนในชุมชนจะตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมเพียงใด แต่ถ้าขาดความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ย่อมทำให้เกิดความเสี่ยงจากความเสียหายในการอนุรักษ์ที่ผิดวิธี ซึ่งปัจจุบันเกิดขึ้นในบางกรณีแล้ว เช่น วัดโบสถ์ราชเดชะ ซึ่งประชาชนเห็นความสำคัญแต่ใช้วิธีการอนุรักษ์ที่ผิดหลักการทางวิชาการทำให้เกิดอันตรายต่อประวัติศาสตร์ศิลป์ที่ซ่อนอยู่บริเวณสถานที่นั้นได้ กรมศิลปากรจำเป็นต้องเร่งสำรวจและให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ประชาชน แต่ไม่ควรนำมาลงโทษเพราะจะทำให้ประชาชนยุติการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมอย่างสิ้นเชิง

การมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมนามธรรมของกลุ่มองค์กรชุมชน คือ สภาวัฒนธรรมตำบลและชมรมผู้สูงอายุ เป็นองค์กรชุมชนที่ได้รับเงินอุดหนุนจาก

รัฐ สามารถจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมได้มากกว่ากลุ่มอื่น นับเป็นตัวอย่างที่ดีของการกระจายอำนาจสู่คนในชุมชนผ่านการจัดสรรเงินอุดหนุนของรัฐ หากกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนได้รับการสนับสนุนเช่นนี้ก็จะทำให้การขับเคลื่อนการจัดการความรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนบนฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ผลการวิจัยในครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นความสำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุในการเป็นผู้ริเริ่มประสานและดำเนินการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองโยธยาการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ทั้งองคาพยพควรนำกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชนมาร่วมเป็นแกนนำในการพัฒนาทุกขั้นตอน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบการอนุรักษ์เมืองมรดกโลกและศิลปวัฒนธรรม เช่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ควรกำหนดนโยบายเชิงรุกในการเผยแพร่ความรู้ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในอันที่จะทำให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการและเกิดสำนึกรักท้องถิ่นซึ่งเป็นทั้งพื้นที่อาศัยและพื้นที่มรดกโลกโดยเฉพาะนโยบายการสร้างความรู้และการเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานและโบราณวัตถุแก่คนในพื้นที่แหล่งวัฒนธรรม

2. โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ของชุมชนในทุกขั้นตอน จึงควรเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมเพื่อรวมพลังกลุ่มต่างๆ ภายใต้เป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ภายในชุมชน เช่น ชุมนุสนักปฏิบัติ แล้วจึงขยายไปยังกลุ่มอื่นๆ เพื่อให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาในระดับต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

3. พระสงฆ์ในฐานะนักพัฒนาและเป็นผู้ใกล้ชิดกับโบราณสถานมากที่สุด สามารถแสวงหาความร่วมมือในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีโดยอาศัยความศรัทธาของคนในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ตามหลักวิชาการในการพัฒนาโบราณสถานและพื้นที่โดยรอบอย่างถูกต้อง ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากนักวิชาการทั้งหลายจากหน่วยงานต่างๆ

4. ทุกภาคส่วนควรร่วมมือกันทำการวิจัยทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองโยธยาทั้งด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นจุดเด่นของเมือง และ

ควรทำวิจัยเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาและจัดทำเป็นคลังภูมิปัญญาเพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลต่อยอดองค์ความรู้สู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมเมืองอโยธยาต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมรูปธรรม โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)
2. ควรศึกษากระบวนการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของเมืองอโยธยา
3. ควรสังเคราะห์และถอดบทเรียนองค์ความรู้ในตัวบุคคลหรือในท้องถิ่นเพื่อสร้างฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือและอ้างอิงได้สำหรับการพัฒนาชุมชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Bureau of Economic Research and Evaluation. (2009). *Project evaluation and planning of tourism development to meet the standard of the area office (standard of cultural and historical attraction)*.
- FineArts Department. (1999). *Local volunteers working manual for the preservation of cultural heritage*. Bangkok: Office of Archaeology and National Museum preservation. 2542
- FineArts Department. (2007). *Historic preservation guidelines for priests*. Bangkok: Office of Archaeology. Ministry of Culture, Royal Thai Government.
- FineArts Department. (no year print). *Phra Nakhon Si Ayutthaya Historic City*. Phra Nakhon Si Ayutthaya: Office of Phra Nakhon Si Ayutthaya Historic City Project.
- ICOMOSTHAI. (2009). *Washington charter 1987* [online]. Available from: <http://www.icomosthai.org/charters/Washington.pdf>.
- Ingkaphatthanakun, W. (2005). *Conservation of the natural environment and cultural heritage*. 2nd. Nakhon Pathom: Silpakorn University.
- Klaithong, V., Klaithong, W. and Kangrang, S. (2007). *Constitution of the Kingdom of Thailand BE. 2550 standard edition*. Bangkok: kor phon.
- Lieorungruang, V. (2009). *Conservation and management of cultural heritage*. Chiang Mai: Chiang Mai University.

- Marquardt, M. J. (2002). *Development of Learning organizations*. Translated by Vijarn, B. (2006). Bangkok:Expernet.
- Marsh, R., and Satyadas, A. (2003). Knowledge Management in IBM Corporation. In Rao, E. (ed.), *Leading with Knowledge: Knowledge Management Practices in Global in forth Companies*, pp.291-308. New Delhi: Tata McGraw-Hill Publishing.
- Ministry of Culture. (2010a). *Knowledge Management (KM)* [online]. Available from: <http://www.culture.go.th/Tem/KM/doc.KM/>.
- Ministry of Culture. (2010b). *Master Plan of the National Culture (B.E.2550-2559)* [online]. Available from: <http://www.culture.go.th/>.
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2010). *Concepts and principles of conservation and development of the old town*. [online]. Available from: http://www.onep.go.th/nccd/?name=onep_4&file=readnews&id=1.
- Musigakama, N. (2002). *Culture: New role in globalization era*. Bangkok: FineArts Department.
- Office of the National Culture Commission. (2008). *Manual culture management of cultures network*. [online]. Available from: www.culture.go.th.
- Office of the Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2005). *Conservation and development of the old town strategy (B.E.2548-2552)*. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment
- Pasukyued, P. (2006). *Knowledge management for the uninitiated*. 8th. Bangkok: Yaimai.
- Takeuchi, H. and Nonaka, I. (2000). Classic Work: Theory of Organizational Knowledge Creation. In Morey, D., Maybury, M. and Thuraisingham, B. (ed.), *Knowledge Management: Classic and Contemporary Works*. Massachusetts: Massachusetts
- Teevakul, B. (2000). *Thailand rural: Developing to civil society*. Bangkok: Faculty of Education Silpakorn University.
- Teshasuvanvong, R. (2006). *The participation of people in Ayothaya Municipality, Phra Nakhon Si Ayutthaya province toward the world cultural heritage conservation*. Master of Arts (Political Science), Department of Political Science and Public Administration. Kasetsart University.

- Thai World Heritage Information Centre. (2010a). *Maps for Tourism Pranakorn Si Ayuthaya Province* [online]. Available from: http://www.thaiwhic.go.th/heritage_culture2.aspx#a. Ministry of Culture, Royal Thai Government.
- Thai World Heritage Information Centre. (2010b). *Pranakorn Si Ayuthaya historic city and around*. [online]. Available from: http://www.thaiwhic.go.th/heritage_culture2.aspx#a. Ministry of Culture, Royal Thai Government.
- Thepchai, K. (2005). Summary of ICOMOS Thailand the Meeting and Seminars second. *ICOMOS Thailand Newsletter 6* (December 2005-March 2006): 10-12.
- Valaisathien, P. and others. (2003). *Process and Technical work of the developers*. Bangkok: Project to reinforce learning for happy community.